

ГРИЩЕНКО
Тетяна Рубілівна,
кандидат історичних наук,
докторант
Національної наукової
сільськогосподарської бібліотеки НААН
(м. Київ)

**«ВІСНИК СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ НАУКИ» – ПРОВІДНЕ
ФАХОВЕ ВИДАННЯ ВІТЧИЗНЯНОГО ГАЛУЗЕВОГО ДОСЛІДНИЦТВА
У 20-Х РР. ХХ СТОЛІТТЯ**

Методом історико-наукового аналізу розкрито передумови створення та діяльності науково-практичного фахового щомісячника «Вісник сільськогосподарської науки» для потреб інформаційного забезпечення аграрної галузі України у 20-х роках минулого століття. Визначено мету, завдання та проблематику видання. Окреслено коло діячів – учасників цього журналу. Зазначено його роль для становлення й розвитку сільськогосподарської науки та дослідної справи.

Методом історико-наукового аналізу розкрито передумови створення та діяльності науково-практичного фахового щомісячника «Вісник сільськогосподарської науки» для потреб інформаційного забезпечення аграрної галузі України у 20-х роках минулого століття. Визначено мету, завдання та проблематику видання. Окреслено коло діячів – учасників цього журналу. Зазначено його роль для становлення й розвитку сільськогосподарської науки та дослідної справи.

Prerequisites of creation and activities of scientific and practical professional monthly edition “Bulletin of Agricultural Science” for the purposes of information support of the agricultural sector of Ukraine in the 20s of last century are revealed by the method of historical and scientific analysis. Aims, objectives and issues of the publication are determined. The circle of leaders’ – members of the journal is pointed. Its role in the formation and development of agricultural science and research deed affairs are specified.

У 2014 р. відзначається 130-річчя формалізованого існування сільськогосподарської дослідної справи як організації. Однією з її науково-організаційних структур був Сільськогосподарський вчений (науковий) комітет

України (СГНКУ), заснований 30 листопада 1918 р. у Києві [1]. Він став знаковим явищем в історії вітчизняного галузевого дослідництва протягом 1918–1927 рр.

*Перша будівля
Сільськогосподарського наукового комітету України
(м. Київ, вул. Володимирська, 19)*

СГНКУ зробив значний внесок у відродження та розвиток видавничої справи в УСРР, якою опікувався з перших днів своєї діяльності. Зокрема, про це зазначено у § 10 Статуту СГНКУ від 27 січня 1919 р.: «Вчений Комітет видає свій орган, також орган окремих своїх установ, різні періодичні і неперіодичні наукові і науково-популярні видання» [2]. Зауважимо, що станом на 1927 р. СГВКУ уже видавав 48 % усієї сільськогосподарської продукції країни, а разом з виданнями Народного комісаріату земельних справ УСРР це сягало позначки у 85 % [3].

Метою дослідження є комплексний науково-історичний аналіз становлення та діяльності головного часопису Комітету – «Вісника сільськогосподарської науки», що відразу став провідним фаховим виданням галузевого дослідництва на початку минулого століття.

Розглядаючи стан наукової розробки проблеми, було виявлено низку робіт,

присвячених вивченню питань сільськогосподарської періодики у зазначений період [4–7]. Однак інформація, що міститься в цих працях, здебільшого є констатуючою або фрагментарною щодо видань СГНКУ. Таким чином, проблематика нашого дослідження є актуальною.

Фахова галузева періодика була невід'ємною складовою розвитку сільського господарства, дослідної справи, освіти і науки. Вона залежала від соціально-політичних, культурних та економічних процесів, що відбувалися в УСРР. Тому проблема її місця та ролі у науково-організаційному забезпеченні аграрної галузі України є складною і багатоаспектною. Адже на кожному з етапів суспільно-історичного процесу періодика не тільки висвітлювала наукові знання, але виконувала функцію їхнього популяризатора.

На початку ХХ ст. вихід фахових періодичних видань майже призупинився у зв'язку зі складними соціально-політичними подіями в країні. У період становлення нової держави наукова громадськість, розуміючи важливість інформаційного забезпечення аграрної галузі, через рішення і постанови агрономічних з'їздів та нарад намагалася відновити вихід періодики [8]. Ситуація значно покращилася після запровадження нової економічної політики. Держава почала приділяти увагу видавництву сільськогосподарських часописів, що мали стати живими осередками з обміну інформацією з питань галузевої науки та дослідництва, висвітлювати досягнення вітчизняних та закордонних учених і взагалі бути вагомими засобами популяризації науки. Як наслідок, у цей час у СГНКУ було засновано низку галузевих періодичних журналів, що у подальшому стали потужними інформаційними засобами забезпечення аграрної галузі. З-поміж них почесне місце посідає «Вісник сільськогосподарської науки». Після революційних подій 1917 р. він стає першим вітчизняним періодичним виданням сільськогосподарського спрямування.

Перший номер «Вісника сільськогосподарської науки» побачив світ у вересні 1922 р. Він був започаткований з метою координування всієї науково-дослідної роботи в сільському господарстві і суміжних до нього галузей. У вступній статті до першого номеру часопису у статті «Від редакції»

зазначалося, що цей періодичний орган присвячується «... науці сільськогосподарській, – тим галузям знання, що студіюють або саме сільське господарство у різних його проявах, або ті фактори природні та суспільні, що створюють складні умови сільського господарства...» [9]. Варто відмітити, що розвиток вітчизняної сільськогосподарської науки завжди був запорукою безупинного поступу сільського господарства – основи продовольчої безпеки країни.

*Перша редакція «Вісника сільськогосподарської науки»
(м. Київ, вул. Леніна, 46)*

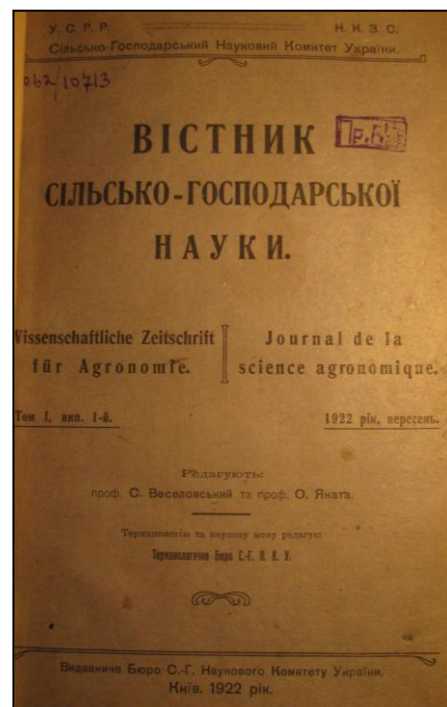
Журнал виходив щомісяця протягом семи років розміром 3–4 друковані аркуші. У різні часи його редагували професори С. Веселовський, О. Яната, доцент А. Терниченко, А. Головка. За термінологію і науковий виклад матеріалів відповідало Термінологічне бюро Комітету. Редакція часопису розміщувалася спочатку за адресою: м. Київ, вул. Леніна (кол. Фундукліївська), б. 46, а з 1924 р. – у Харкові по вул. К. Лібкнехта, б. 82.

На сторінках «Вісника сільськогосподарської науки» порушувалися гострі науково-організаційні питання щодо стану та розвитку аграрної науки і дослідництва. Журнал складався з таких рубрик:

- наукові статті з різних галузей сільського господарства;
- реферати і рецензії;

- сільськогосподарська наукова діяльність в Україні;
- сільськогосподарська наука поза межами України;
- персоналії;
- бібліографія;
- офіційні повідомлення, анкети, оголошення.

Проведений контент-аналіз опублікованих матеріалів засвідчив, що особлива увага зосереджувалася на висвітленні питань розвитку вітчизняного галузевого дослідництва, адже саме з 1922 р. спостерігалось відновлення діяльності дослідних установ УСРР, яка до цього часу велася переважно стихійно. Нікого не залишали байдужими дискусійні статті, в яких автори відстоювали свої точки зору, намагалися розв'язати різні полемічні питання, охоче полемізували на сторінках журналу. Зрештою спільно шукали шляхи розв'язання тих чи інших проблем вітчизняної сільськогосподарської дослідної справи.

Перший випуск «Вісника сільськогосподарської науки», вересень 1922 р.

У розділі *«Сільськогосподарська наукова діяльність на Україні»* висвітлювалася організаційна робота вітчизняних фахівців та установ з питань аграрної науки та дослідної справи. На початковому етапі існування УСРР галузеві проблемні з'їзди мали значний вплив на прийняття різних рішень стосовно новацій щодо ведення сільськогосподарської дослідної справи як організації. Їхні рішення, постанови, окремі доповіді друкувалися на сторінках журналу. Крім того, у цій рубриці містилися відомості про діяльність центральних наукових органів та місцевих дослідних установ різних видів.

Окремий блок складали матеріали про роботу СГНКУ, його пленумів, ради, президії, різних секцій, філій тощо. Розміщені на сторінках видання статuti, положення, плани, звіти Комітету становлять значний інтерес для

істориків науки, в першу чергу як історіографічні першоджерела. Досліджуючи публікації часопису, вдалося встановити визначене значення СГНКУ для розбудови вітчизняної аграрної науки та дослідної справи.

Про розвиток галузевого дослідництва за кордоном упродовж 20-х рр. минулого століття інформувала рубрика «Сільськогосподарська наука за межами України». Здебільшого тут розміщувалися матеріали, підготовлені за результатами звітувань із закордонних відряджень вітчизняних провідних учених-аграріїв: «Вісті з Чехословаччини» [10], «Командировка проф. О. Соколовського до Англії», «Командировка до Сполучених Штатів Америки» [11] та ін., також йшлося про діяльність закордонних сільськогосподарських дослідних установ: «Український Сільськогосподарський Інститут і Празі (Чехословаччина) [12], «З діяльності Петроградського С.-Г. Вченого Комітету» [13], «Стан сільськогосподарської наукової праці в Криму» [14], «Становище досвідних зоотехнічних праць в Сибіру» [15] та ін. Крім того, велику увагу зосереджували на розвитку окремих галузей сільського господарства, беручи краще з іноземного досвіду: «Боротьба з шкідниками в Сполучених Штатах Америки» [16], «З сільськогосподарських успіхів фізіології рослин за кордоном» [17], «Деякі досягнення селекції в Америці» [18], «Досвіди над вирощуванням української пшениці в Америці» [19] та ін. Майже у кожному номері подавалася інформація про проведені за кордоном знакові для галузевого середовища з'їзди, конгреси, симпозіуми, наради тощо, а саме: Перший Всеросійський з'їзд зоологів, анатомів і гістологів [20], Міжнародний лісовий конгрес у Римі [21] та багато інших.

Розділ «Реферати та рецензії» вмщував короткі відомості про найважливіші аспекти вітчизняної сільськогосподарської дослідної справи, ухвалені Рецензійною комісією Секції освіти та популяризації СГНКУ у складі голови – проф. В. Чехівського, його заступника, проф. І. Щоголева та членів: проф. С. Веселовського, О. Янати, М. Малюшицького, С. Москвичова, Є. Оппокова, доц. О. Чорного, О. Філіповського і секретаря Л. Рубінгера, створеної 15 серпня 1922 р. і затвердженої на засіданні Президії СГВКУ

30 вересня 1922 р.[22]. Після кожної рецензії подавався стислий висновок Рецензійної Комісії про доцільність, популярність видання і цільову аудиторію. Таким чином, вона прагнула допомогти читачеві розібратися в конкретному матеріалі і відповідно його використовувати.

З 1924 р. з'явилася підрубрика *«Досвідна сільськогосподарська справа і сільськогосподарська освіта»*. У формі рефератів подавалася найактуальніша і найважливіша інформація про стан галузевої дослідної справи.

Рубрика *«Персоналії» (Personalia)* була започаткована, передусім, для повернення на пантеони слави забутих у роки воєн і революцій фахівців галузевого дослідництва і надання найповнішої інформації про діячів сільськогосподарської дослідної справи та науки, що роблять безпосередній внесок для їхнього розвитку та відродження.

Про високий науковий рівень видання свідчив розділ *«Бібліографія»*. Підбір матеріалів здійснювало Бібліотечне бюро Комітету. До кола означених питань брали праці з сільськогосподарської і суміжних з нею природничих й економічних наук, що цілком чи частково торкалися України, або були видані на її території чи мали загальний – екстериторіальний характер. Класифікація та індекси, що подавалися у дужках, систематизували відповідно до покажчика систематичного каталогу Центральної сільськогосподарської бібліотеки СГНКУ.

Майже у кожному номері друкувалися анкети, що допомагали виявити поточний стан сільськогосподарської дослідної справи. У подальшому за їхньою допомогою розроблялися заходи з її покращення. Крім того, анкетування було вкрай необхідним для дослідження різних культур, явищ, галузей тощо. Зокрема, увазі читачів пропонувалися такі опитування: «Анкета сільськогосподарським дослідним установам, ч. 1-е» [23], «Обслідування бур'янів України» [24], «Анкета до зразків кормових рослин» [25], «Анкета № 1 для обслідування сільськогосподарських наукових установ і наукової сільськогосподарської діяльності на Україні» [26], «Анкетні обслідування хліборобства України Секціями Метеорологічною та Рільництва С.-Г. Н.К.У.:

Стан вогкості ґрунту, снігового настилу та озимини при кінці літ та осені 1923 року» (№ 1–5) [27]. Так, протягом 1922–1924 рр. було надруковано 13 анкет. Варто відмітити, що зазвичай анкетування було розгорнутим і детальним. Інколи воно сягало понад 100 питань.

До 1925 р. світ побачили 12 номерів. Слід відзначити, що виходили вони по два номери за випуск. У 1927 р. видання було об'єднано з іншим – «Сельскохозяйственное опытное дело» і виходило під назвою «Вісник сільськогосподарської науки та досвідної справи» уже під егідою Народного комісаріату земельних справ УСРР до 1929 р.

За короткий час «Вісник сільськогосподарської науки» здобув авторитет у професійному середовищі, зосередивши навколо себе провідних діячів галузевої науки та дослідної справи, а відтак став головним фаховим виданням в країні. Участь у журналі оплачувалася гонораром за вищими ставками. На його сторінках друкувалися такі діячі галузевого дослідництва: А. Архимович, Б. Більський, проф. С. Веселовський, акад., дійсний член СГНКУ Є. Вотчал, Ю. Гермейзе, дійсний член СГНКУ З. Головянко, проф. А. Гольдман, проф. С. Городецький, проф. М. Данилевський, К. Діхтяр, К. Дубняк, М. Дубровський, проф. О. Душечкін, Г. Жуків, дійсний член СГНКУ В. Ковалевський, Г. Коваленко-Коломацький, М. Котів, Л. Кротевич, Я. Куда, Є. Лавренко, А. Лазаренко, В. Лебединський, М. Лебедів, Я. Лепченко, М. Лоташівський, доц. Л. Малченко, проф. М. Мальюшицький, О. Мальська, М. Масалітін, Є. Матросів, проф. Г. Махів, С. Москвичів, Г. Неводовський, В. Нестерводський, А. Носів, Л. Носова, дійсний член СГНКУ, проф. В. Огієвський, А. Оконенко, П. Оксіюк, дійсний член СГНКУ Є. Олексієв, дійсний член СГНКУ, проф. Є. Оппоків, Н. Петренко, доц. О. Попів, В. Поріцький, С. Постригань, О. Радде-Фомина, А. Рахманинів, М. Ренський, В. Різниченко, Л. Рубінгер, Л. Савченко, Я. Савченко, А. Силенко, В. Скрипчинський, дійсний член СГНКУ, акад., проф. Б. Срезневський, Ю. Стоянів, проф. О. Табенський, А. Терниченко, дійсний член СГНКУ, акад., проф. П. Тутковський, І. Фаліїв, О. Філіповський, акад., дійсний член СГНКУ,

проф. О. Фомин, проф. М. Цінгер, доц. О. Чорний, Г. Чубук, М. Шарлемань, проф. І. Щоголів, Хв. Юрків, дійсний член СГНКУ, проф. О. Яната, П. Ярошевський та ін.

«Вісник сільськогосподарської науки» посів вагоме місце в аграрній науці та дослідній справі у 20-х рр. минулого століття. Він був дієвим засобом наукових комунікацій. Висвітлюючи на своїх сторінках поточні актуальні питання, журнал відіграв винятково важливу роль в питаннях становлення та розвитку галузевого дослідництва у зазначений період. На наш погляд, цей часопис повністю виконав своє завдання, яке ставив перед собою його засновник – Сільськогосподарський науковий комітет України – головний осередок вітчизняної галузевої науки протягом 1918–1927 рр.: «Вісник сільськогосподарської науки» має стати центральним органом сільськогосподарської науки на Україні й міститиме в собі статті, нариси та реферати з приводу загальних проблем сільськогосподарської науки та її організації. «Вісник...» повинен допомогти СГНКУ виявляти стан сільськогосподарської науки й сільського господарства України, вивчати їхні потреби, синтезувати досягнення сільськогосподарської науки на Україні, планувати й координувати роботу й наукове будівництво в різних галузях її, збирати, об'єднувати навколо СГНКУ розпорошені сільськогосподарські наукові сили й наукові установи України, найміцніше ув'язувати їхню роботу з практичною сільськогосподарською роботою, перше всього з роботою НКЗС, а разом з тим і з наукою в СРСР та закордонною...» [28].

У 20-х рр. минулого століття були закладені загальні підходи подальшого становлення й розвитку галузевого дослідництва в Україні, створено розгалужену мережу дослідних установ. Чимало проблем, що висвітлювалися на сторінках часопису, є актуальними сьогодні.

Збережене джерело періодики у вигляді «Вісника сільськогосподарської науки» в багатьох випадках може бути єдиним засобом реконструкції та поглибленого вивчення комплексно недосліджених окремих етапів розвитку аграрної науки та дослідної справи. Воно відзначається багатосторонністю

відтворення процесу розвитку аграрної науки в Україні у всій його повноті зі значним інформаційним насиченням. Публікації журналу «Вісника сільськогосподарської науки» становлять цінну фактологічну базу для відтворення фундаментальної історії становлення й розвитку галузевої науки та дослідної справи в Україні, переосмислення історичних подій, повернення до наукового обігу імен незаслужено забутих учених-аграріїв, доробок яких переважно залишився відображеним лише на сторінках періодичних видань.

Список використаних джерел

1. *Наказ* Міністерства земельних справ 1 листопада 1918 р. Ч. 162. – Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (ЦДАВО України), ф. 1061, оп. 1, спр. 32, арк. 202.
2. Статут Вченого комітету Народного міністерства земельних справ. – ЦДАВО України, ф. 1230, оп. 1, спр. 9, арк. 96–97.
3. Яната О.А. Десятиріччя Жовтня на полі української сільськогосподарської науки / О. А. Яната // Укр. агроном. – 1927. – № 10/11. – С. 30.
4. Молоткіна В. К. Сільськогосподарська література в книжковій продукції видавництва УСРР в 20-ті рр. ХХ ст. / В. К. Молоткіна ; Історія освіти, науки і техніки в Україні : матеріали VII конф. молодих учених та спеціалістів, 16 берез. 2012 р., м. Київ / НААН, ДНСГБ ; редкол. : В. А. Вергунов та ін. – К., 2012. – Ч. 1. – С. 69–71.
5. Молоткіна В. К. Видавнича справа в радянській Україні в 20–30-ті роки ХХ ст. : автореф. дис. на здоб. наук. ступеня д. іст. наук : 07.00.01 «Історія України» / В. К. Молоткіна ; М-во освіти і науки, молоді і спорту України, ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький держ. пед. ун-т ім. Г.Сковороди». – Переяслав-Хмельницький, 2012. – 44 с.
6. Анікіна О. П. Періодичні видання як джерело з історії агрономії в Україні 20–30-х рр. ХХ ст. : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. історичних наук : спец. 07.00.07 «Історія науки і техніки» / О. П. Анікіна. – К., 2004. – 20 с.
7. Сільськогосподарські періодичні видання в Україні. 1918–1940 : Журнали, «Бюлетені», «Вісті», «Наукові записки», «Збірники наукових праць», «Труди» : наук.-доп. ретросп. бібліор. покажч. / НААН, ДНСГБ ; уклад. : В. А. Вергунов, О. П. Анікіна ; наук. ред. В. А. Вергунов. – К. : Нілан-ЛТД, 2012. – С. 14.
8. Анікіна О.П. Вітчизняні агрономічні з'їзди та наради як чинники відродження сільськогосподарського видавництва / О. П. Анікіна // Історія укр. науки на межі тисячоліть : зб. наук. пр. – К., 2002. – Вип. 8. – С. 19–24.
9. Веселовський С. Від редакції / С. Веселовський, О. Яната // Вісник сільськогосподарської науки. – 1922. – Ч. 1. – С. 1–2.

10. С.М. Вісті з Чехословаччини / С. М. // Вісник сільськогосподарської науки. – 1922. – Ч. 3. – С. 133–134.
11. Вісник сільськогосподарської науки. – 1927. – Ч. 1. – С. 78.
12. Н. П. Український Сільськогосподарський Інститут і Празі (Чехословаччина) / Н. П. // Вісник сільськогосподарської науки. – 1922. – Ч. 1. – С. 39.
13. Носів А. З діяльності Петроградського С.-Г. Вченого Комітету / А. Носів // Вісник сільськогосподарської науки. – 1922. – Ч. 1. – С. 39–40.
14. О.Я. Стан с.-г наукової праці в Криму / О. Я. // Вісник сільськогосподарської науки. – 1922. – Ч. 1. – С. 40.
15. Юрків Х. Становище досвідних зоотехнічних праць в Сибіру / Х. Юрків // Вісник сільськогосподарської науки. – 1923. – Ч. 1–2. – С. 65–66.
16. І. Щ. Боротьба з шкідниками в Сполучених Штатах Америки / І. Щ. // Вісник сільськогосподарської науки. – 1922. – Ч. 3. – С. 132–133.
17. А. О. З с.-г. успіхів фізіології рослин за кордоном / А. О. // Вісник сільськогосподарської науки. – 1922. – Ч. 2. – С. 94.
18. А. О. Деякі досягнення селекції в Америці / А. О. // Вісник сільськогосподарської науки. – 1922. – Ч. 2. – С. 93.
19. Матросів Є. Досвіди над вирощуванням української пшениці в Америці / Є. Матросів // Вісник сільськогосподарської науки. – 1923. – Ч. 1–2. – С. 66–67.
20. Шарлемань М. Перший Всеросійський з'їзд зоологів, анатомів і гістологів / М. Шарлемань // Вісник сільськогосподарської науки. – 1923. – Ч. 1–2. – С. 78.
21. О. С. Міжнародний лісовий конгрес у Римі / О. С. // Вісник сільськогосподарської науки. – 1927. – Ч. 1. – С. 69–73.
22. Л. Р. Рецензійна Комісія Секції Освіти та Популяризації С.-Г. Наукового Комітету України / Л. Р. // Вісник сільськогосподарської науки. – 1922. – Ч. 3. – С. 128.
23. Філіповський О. Анкета сільськогосподарським дослідним установам, ч. 1-е / О. Філіповський, С. Москвичів // Вісник сільськогосподарської науки. – 1922. – Ч. 1. – С. 13–15.
24. Анкета 1-а. «Обслідування бур'янів України» // Вісник сільськогосподарської науки. – 1924. – Ч. 3–4. – С. 92–93.
25. Анкета до зразків кормових рослин // Вісник сільськогосподарської науки. – 1924. – Ч. 1–2. – С. 88.
26. Анкета № 1 для обслідування сільськогосподарських наукових установ і наукової сільськогосподарської діяльності на Україні // Вісник сільськогосподарської науки. – 1923. – Ч. 3–4. – С. 156–157.
27. Анкетні обслідування хліборобства України Секціями Метеорологічною та Рільництва С.-Г. Н. К. У.: Стан вогкості ґрунту, снігового настилу та озимини при кінці літ та осені 1923 року (№ 1–5) // Вісник сільськогосподарської науки. – 1923. – Ч. 8–12. – С. 324–328.

28. Відновлення журналу «Вісник сільськогосподарської науки» // Укр. агроном. – 1927. – Ч. 1. – С. 50.